

VITAINDÍTÓ

Kántor Zoltán – Majtényi Balázs

Autonómia-modellek Erdélyben

- Jövőkép és stratégia -

Ha dilemmákat akarunk felvetni és kételyeinket elméleti igényekkel megfogalmazni a székelyföldi autonómia-tervezetekkel kapcsolatban, akkor – még ha nemegyszer a közhelyszerűségig, az unalomig elcsépeelt frázisokat ismétlünk is – a következő kérdések körüljárása nem kerülhető meg. Először is le kell írunk: mi az autonómia, mi várható tőle, s egy adott kisebbségi léthelyzetben annak mely típusa alkalmazható, a személyi és a területi elven szerveződő formája létezhet-e egymás mellett. Utóbbi tárgyalása talán avégett sem haszontalan, mivel a romániai magyar közpolitikai diskurzusok szereplői gyakorta a különböző lehetőségeket vagylagos alternatívákként találják. Ez részint abból adódhat, hogy a viták résztvevői így egyértelműen elkötelezhetik magukat valamely nekik tetsző álláspont mellett, valamint könnyebben tudnak a vitában állók közül egyesektől elhatárolódni, másokkal pedig közös platformra helyezkedni. Így nem egyszer a következő módon kerülnek terítékre a romániai magyarságot érintő kérdések: státustörvény vagy kettős állampolgárság, vagy területi autonómia vagy személyi autonómia. Holott ezek a jogintézmények egymás mellett is működhetnek. A kérdést – az autonómia-koncepciók esetén – a következő módon kellene feltenni: az autonómia két elvének melyik ötvözete lenne a legmegfelelőbb az erdélyi magyarság számára, tekintettel annak területi-demográfiai sajátosságaira és belső regionális tagozódására. Meggyőződésünk, hogy az egyes koncepciókról, az autonómia elérésének lehetőségéről, annak lehetséges módozatairól anélkül is le lehet egy értelmes vitát folytatni, hogy valamely – a romániai autonómia-vitákban jelenlévő – nézőpont mellett állást foglalnánk. Az elemzés igyekszik rávilágítani a politikai kontextusra is, így az autonómiát tágabban a romániai magyar közélet törésvonalai mentén értelmezi. Jelenleg ugyanis nemcsak a romániai magyarság autonómia-igénye van a politika napirendjén, hanem mindez a helyi magyar politikai elit heves vitája között zajlik. Ennek az elitnek egy része és néhány értelmiségi¹ tőlük függetlenül is a romániai magyar közképviselet és társadalom demokratizálását kéri számon az RMDSZ-en. Új fejezetet a 2003. januári RMDSZ kongresszust követő események nyitottak, amikor a belső ellenzék² a Szövetségen kívüli politikai és társadalmi intézmények létrehozásába kezdett.

A vitaindító keretei nem teszik lehetővé minden kérdés részletes elemzését, így abban csupán a legfontosabbnak tartott kérdéseket veti fel, bízva

abban, hogy a hozzászólók majd részletesen is reflektálnak az őket jobban érdeklő dilemmák egy-egy aspektusára. Az alábbi elemzés megírása előtt azt tekintettük kiindulópontnak, hogy az autonómia legitim kisebbségi törekvés, így azokkal a megállapításokkal nem tudunk egyetérteni, amelyek önmagukban szélsőségesnek titulálják az autonómia-elképzeléseket. A modern részvételi demokráciákban a többség és kisebbség társulását jelenti a hatalom gyakorlásában, amire más korrekciós mechanizmusokkal együtt azért van szükség, hogy útját állja a rousseau-i demokrácia kritikájaként Alexis de Tocqueville és John Stuart Mill által megnevezett „*többség zsarnokságának*”. A modern demokráciára általánosságban nem lehet igaz az a gyakran hangoztatott sommás megállapítás, hogy az kedvezőtlen a kisebbséghez tartozóknak, ellenkezőleg, meggyőződésünk, hogy ez az az államszervezési forma, amely képes a kisebbségi identitás megéléséhez alkalmas politikai környezet megteremtésére.

Esetünkben olyan autonómia-konceptiókról van szó, amelyek a romániai magyar nemzeti kisebbség helyzetét rendeznék. A kisebbségekre vonatkozó autonómiák mellett többféle úton-módon lehet érvelni. Egyrészt a nemzeti kisebbség jogaira fektetve a hangsúlyt, másrészt pedig a demokráciára, esetleg összekötni a kétfajta érvelési módot.³ (Véleményünk szerint az utóbbi érvelési mód biztosítaná a tervezetek ellenzőinek a legkisebb támadási felületet. A tervezetekben a demokrácia – mint majd jelezzük – szerepel államszervezési alapelvként, azok mégis a nemzeti kisebbség jogaira összpontosítanak. A különböző stratégiák találásakor talán érdemes lenne részletesebben kidolgozni a másik érvrendszert is.)

A következőkben két, a román közpolitikai életet foglalkoztató tervezet részletes elemzésére vállalkozunk. Az egyik a Székely Nemzeti Tanács által elfogadott, a román parlamenthez törvényjavaslat formájában benyújtott Székelyföld autonómia statútuma. Ezt a továbbiakban a kidolgozója után Csapó-tervezetként említjük. A másik tervezetsomag Bakk Miklós nevéhez köthető, az ő koncepciója előbb egy Románia egészére hatályos, a régiókról szóló kerettörvényről rendelkezik, s azzal összhangban ajánl elfogadásra egy Székelyföld különleges jogállású régió létrehozásáról rendelkező külön törvénytervezetet. Ezenkívül közreadta Székelyföld különleges jogállású régió-autonómiájának statútum-tervezetét is.

Az autonómiáról

Bár a kisebbségi jogok katalógusát nehéz lenne összeállítani, bizonyos, hogy e jogok képzeletbeli hierarchiájának csúcán a kisebbségi autonómia helyezkedik el, s azt tartják a kisebbségvédelem legfejlettebb eszközének.

Az autonómia a kisebbség belső önrendelkezését jelenti, „a legmagasabb jogi státust, amelyet egy kisebbség egy államban elérhet”⁴. Így az a nemze-

ti kisebbségek politikájának lényegi eleme, és azon olyan – közigazgatási vagy egyéb területi – egységek létrehozását/megteremtését értjük, amelynek keretében a kisebbséghez tartozóknak valódi esélyük van dönteni az őket érintő kérdésekről.

Az autonómia intézménye olyan államon belüli berendezkedés, melynek a hatalom szinte minden eleme átadható. A hatalom leadása két, egymástól eltérő úton valósulhat meg: mint területi autonómia, ha a nemzeti kisebbség egy területen többséget alkot, s a személyi autonómia révén, ha a kisebbség szétszórtan él az adott területen.⁵ A személyi elv lényege, hogy az nem egy terület földrajzi határaihoz, hanem a kisebbséghez tartozó személyek szabad választásához kötődik. Ennek ellenére maga a személyi autonómia sem lehet és nem is teljesen független az állam területi beosztásától. (Magyarországon például az autonómia szervei az állam területi-közigazgatási beosztása mellett – a megyei szint kihagyásával –, azzal párhuzamosan szerveződnek.) Mindenesetre a személyi autonómiának egy előnye bizonyosan van, hogy egyéni választástól függ, s így nem teremt újabb kisebbségeket, míg a területi autonómia azokra is vonatkozik, akik annak hatálya alól esetleg szívesen kivonták volna magukat.⁶ (Az autonómia ilyen formája éppen emiatt nem igényel a dél-tiroli „proporz” – azaz az etnikai arányosságot a közélet minden területén biztosítani akaró – rendszerhez hasonló bonyolult szabályozási módot.) Hátránya a területi autonómiához képest, hogy nem sok példát találunk arra, hogy a személyi autonómia nagyobb lélekszámú kisebbségek esetén is megvalósulhat.⁷

Devolúció Kelet-Közép-Európában?

Napjainkig Európa boldogabbnak tartott felén számos országban létrejöttek – az állami akarat függvényében – területi elven működő autonómiák, ezek közé sorolhatjuk az autonómiák államává átalakult Spanyolországot, a németek autonómiáját Belgiumban, az Egyesült Királyságbeli hatalomlebontás eredményeit, vagy például a Feröer-szigetek, illetőleg Grönland autonómiáját Dánián belül, és folytathatnánk tovább a sort. Hovatovább egy területet etnikai alapú speciális státussal még oly módon is felruháztak, hogy a „nép”, illetve a nemzeti kisebbség-fogalom használatát mellőzték. (A francia Alkotmánytanács Korzika helyzetének 1991-es megreformálásakor elutasította ugyan „a korzikai nép mint a francia nép része” megjelölést, mondván, az sérti a ‘nation homogène’ elvét, mégis, az etnikai autonómia lényegét illetően – jogi leleménnyel élve –, jóváhagyta a törvényt. S kijelentette, hogy „az alkotmány [...] nem akadályozza a törvényhozót abban, hogy a területi közösségek egy új kategóriáját hozza létre, mely csak egy entitásból áll, s az egészet speciális státussal ruházza fel.”⁸) A nyugat-európai fejlődést látva sokan már a centralista alapon felépülő állam 1945 utáni válságá-

ról beszélnek, s ezzel párhuzamosan a föderatív modell és az autonómiák államának előtérbe kerülését említik. Azt is célszerű leszögezni, bár Nyugaton a modern alkotmányfejlődés a decentralizáció irányában mutat, ebből még teljes bizonyossággal nem vonhatjuk le azt a következtetést, igaz eredménykedhetünk benne, hogy Keleten is lejátszódik majd ez a folyamat, s ennek eredményeképpen a hatalom egy része alsóbb szintekre kerül. A tervezeteknek így célszerű abból kiindulniuk, ha még el is kezdődik Romániában a hatalom lebontása, az a román alkotmányfejlődés hagyományai miatt leginkább a francia modellre hasonlíthat, bár természetesen azzal nem fog mindenben megegyezni. Ebből adódóan Romániában vélhetően a Bakk-féle elképzelés megvalósulása lenne könnyebben keresztülvihető, mely az autonómiát a regionalizmuson keresztül próbálná bevinni a közgondolkodásba, majd azt követően a politikai elittel elfogadtatni. A tervezetések során arról sem szabad elfeledkezni, hogy az autonómia alapját jelentő rendelkezéseket célszerű alkotmányba foglalni, s az autonómiának a román jogrendszerbe történő bármilyen bevezetése aligha képzelhető el Románia Alkotmányának módosítása nélkül. Erre a Bakk által megalkotott *Kerettörvény a régiókról* tervezet gondol, amikor az 1. cikkelyének első bekezdésében megállapítja, hogy a régió jogállását, identitását, hatalmát, szervezeti struktúráját az elfogadandó törvények mellett az alkotmány garantálja.

Honnan hova jutottak

Bár a romániai magyar politikusok egyetértenek abban, hogy az autonómia létrehozása központi jelentőségű a romániai magyarság megmaradásában, még sincs konszenzus abban a kérdésben, hogy milyen politikai eszközökkel és mikorra lehet elérni a kitűzött célt.

Annak elérését a következő körülmények is nehezítik: a román állam egyértelműen elutasítja az autonómiát, a nemzetközi környezet sem tekinthető egyértelműen autonómia-pártinak, a magyar állam felemásan viszonyul e kérdéshez, valamint a romániai magyarságon belül húzóódó ellentétek is gátolhatják annak megvalósulását.

Az autonómia a romániai magyar közéletben 1989 óta központi helyet foglal el, időről időre különböző formákban és eltérő politikai hangsúlyokkal újra és újra terítékre kerül.⁹ Eleddig több mint tíz tervezet készült, ezeknek közös jellemzőjük volt, hogy nem váltak az RMDSZ hivatalos álláspontjává a román féllel folytatott tárgyalások során, és nem osztották meg a romániai magyar közéletet. A jelenlegi autonómia-folyamatok új fejezetet nyitottak mind a romániai politikában, mind a romániai magyar politikai mezőben.

Az autonómiát az RMDSZ 2003-as kongresszusa után tűzték újra a politika napirendjére. A már régen jelen lévő belső konfliktusok¹⁰ a kongresszust

követően intézményesültek. A Reform Tömörülés átalakult Reform Mozgalommá, megalakult a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) és az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT). (Az SZNT elsősorban Székelyföld területi autonómiájának kidolgozását célozta meg, míg az EMNT a Székelyföldön kívül élő magyarok személyi elvű autonómiáját.) Később megalakul a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ), amely bejelenti, hogy részt vesz a helyhatósági választásokon.¹¹ Az autonómia-igény megfogalmazása egyben azt is jelentette/jelenti, hogy az RMDSZ belső ellenzéke zászlajára tűzte és monopolizálta az autonómiát, melynek követelése az RMDSZ programjában addig is szerepelt, ám azt voltaképpen sosem képviselte következetesen. Ennek magyarázata abban rejlik, hogy az RMDSZ hivatalos vezetősége a következőképpen mérte fel a helyzetet: esélytelen az autonómia rövid távon történő elérése, viszont az gátolhatná a román kormánnyal való együttműködést. Feltehetőleg, hogy erről 1996-ban, majd pedig 2000-ben legalábbis egy hallgatólagos egyezség születhetett. Jelenleg nincs olyan román politikai párt, amely hajlandó lenne az autonómiáról tárgyalni az RMDSZ-szel, félve attól, hogy túlságosan nagy támadási felületet biztosít ezzel a többi román párt számára. Mindeddig bármilyen olyan közigazgatási reformterv, amely érintette volna a romániai magyarság törekvéseit, elutasításba ütközött. Nem találtak meghallgatásra sem a *Provincia*-csoport memorandum¹², sem a 2003-as alkotmánymódosítás vitája kapcsán hangoztatott érvek.¹³

Belső ellentétek

Az RMDSZ-re már a kezdetektől jellemző megosztottság a kilencvenes évek közepétől, talán az 1993-as „Neptun-ügy” eredményeképp egyre élesebbé vált. A viták az RMDSZ keretében zajlanak, viszont ez a keret egyre kevésbé bizonyul alkalmasnak a politikai nézetek, jövőképek artikulációjára. Az RMDSZ egyre inkább kezd pártként működni¹⁴, és egyre nagyobb hangsúlyt kap a bukaresti politizálás. A szövetség társadalmi funkciója mindinkább háttérbe szorul.

Az autonómia egyszerre politikai cél és eszköz. Cél, amelyet a megfogalmazóik a romániai politikai szférában képviselnek, és amely elérésére törekednek. Eszköz a romániai magyar ellenzék számára az RMDSZ vezetősége elleni politikai küzdelemben.

Az RMDSZ „kis lépéses”, tárgyalásos stratégiájával szemben – hisz, mint cél, az autonómia a szervezet programjában szerepel – a „belső ellenzék” az autonómia melletti következetes, akár a konfrontációig elmenő kiállást javasolja. Csak remélhetjük, egyben valószínűsítjük, hogy ez a konfrontatív politika nem fog erőszakos cselekményekhez elvezetni.¹⁵

A romániai magyar politikai elit hatalmi küzdelmei¹⁶, a helyes politikai stratégiáról vallott különböző elképzelései mostanra értek be annyira, hogy

az RMDSZ politikáját ellenzők – vállalva a romániai magyarság parlamenti képviseletének kockáztatását – önálló politikai struktúrákat hoztak létre. A „belső ellenzék” szerint az RMDSZ koalíciós, megegyezést kereső politikája nem vezetett eredményre, és úgy értékelik, hogy ez az irány nem biztosítja a romániai magyarság megmaradását és fejlődését. Mindezt talán úgy összegezhetnék, hogy az RMDSZ-en elsősorban a belső demokráciát kérik számon. Ha jobban megvizsgáljuk az RMDSZ által elért eredményeket, akkor megállapíthatjuk: a kisebbséget közösségként érintő kérdésekben csekély előrelépés történt (amit az RMDSZ nem ismer el), de számottevők a kisebbség egyéni jogainak biztosítására hozott törvények és rendeletek (ezeket az eredményeket viszont a szervezettel szembenállók vonják kétségbe).

Az RMDSZ politikáját ellenzők, a szövetséget elhagyók avagy a távozásra kényszerítettek részlegesen megteremtették párhuzamos politikai intézményeiket. Így a helyhatósági választásokon saját jelölteket állíthatnak, bár ezzel kapcsolatosan még mindenféle találgatás korai lenne. Ez mindenképpen hozzájárul a romániai magyarság belső pluralizációjához, de talán nem fogja veszélybe sodorni a helyi közigazgatásban a magyar érdekek képviseletét. A 2004-es országos parlamenti választások – amennyiben külön listát indít az MPSZ – könnyen elvezethetnek oda, hogy parlamenti képviselet nélkül marad a romániai magyarság. A jelenlegi folyamatok azt sejtetik, hogy a helyhatósági választások eredményének ismeretében az RMDSZ és az ellenzék tárgyalóasztalhoz ül majd, megbeszélni a közös listán való indulás lehetőségét. Amennyiben sikerül megegyezni, úgy minden bizonnyal a közös RMDSZ–MPSZ-lista átlépi az 5%-os – parlamentbe való bejutáshoz szükséges – küszöböt. Amennyiben nem jutnak közös nevezőre, úgy parlamenti képviselet nélkül maradhat a romániai magyarság. Ez jelentősen gyengítené a magyar érdekek képviseletét a romániai politikában, nem beszélve a személyes érdekek csorbulásáról. Ugyanakkor az RMDSZ politikájával elégedetlenek azt is megfogalmazzák, hogy némi haszna annak is lenne, ha a szövetség nem kerül be a parlamentbe, mivel egyrészt ez a – szerintük elhibázott – stratégia újragondolására készítené a magyar politikai elitet, másrészt pedig határozottabban fel lehetne lépni az autonómia érdekében. Mások viszont ezt öngyilkos stratégiának minősítik.

Az RMDSZ „belső ellenzéke” szavazatszerzési célból is felhasználja az autonómiát. Közismert, hogy a kisebbségi pártok többé-kevésbé stabil szavazói bázissal rendelkeznek. Gyakorlatilag csupán saját nemzeti csoportjuk voksaira számíthatnak, s emellett elenyésző többségi szavazatot szerezhetnek. A választási kampányokban a cél a saját nemzeti kisebbségük tagjainak mozgósítása: őket kell meggyőzni arról, hogy elmenjenek szavazni. Habár a magyarok közül néhányan valamelyik román politikai pártra szavaz-

nak, ez a szavazati veszteség nem számottevő. A magyar nemzeti kisebbséghez tartozók az RMDSZ-t gyakorlatilag csak úgy „büntethették”, hogy távolmaradásukkal tüntettek. A helyhatósági választások a romániai magyarság esetében különböznek az országos választásoktól.¹⁷ Míg az országos választáson a magyarok az RMDSZ listáira szavaztak, addig a helyhatósági választásokon sokkal nagyobb szerepet kaptak az egyéni képességek, a helyi szintű ismertség és bizalom. Így alakulhatott ki az, hogy – főleg a Székelyföldön – jelentős a független polgármesterek, a helyi és megyei tanácsosok sikere. A szavazók is tisztában vannak azzal, hogy az RMDSZ-nek csekély a befolyása a gazdasági döntésekre.¹⁸ Így a magyar politikai küzdőtéren olyan etnikai/nemzeti jellegű témák maradnak, mint az oktatás, a kisebbségi jogok, a román–magyar egyetértés és az autonómia. Az SZNT és az EMNT az autonómiával magához ragadta a politikai kezdeményezést. Sikeresen tematizálta a politikai diskurzust, és védekező, magyarázó helyzetbe hozta az RMDSZ-t. Jelenlegi viszonyulása az autonómiához arra szorítkozik, hogy bírálja a Tanácsokat, valamint állítja, hogy „az RMDSZ megvalósítja az autonómiát, míg a Tanácsok csak beszélnek róla”. Kényszerpályára került az RMDSZ, mivel az autonómia valamilyen formáját gyakorlatilag a romániai magyarság egésze támogatja, és népszerűtlen – az RMDSZ programjában is szereplő autonómia – ellene fellépni.

Az RMDSZ néhány képviselője által a parlamentbe benyújtott Csapó-féle autonómia-javaslat minden bizonnyal a helyhatósági választások központi témája lesz. Egy jól felvezetett autonómia-program – amely megszólítja az amúgyis a bukaresti központosítás túlzottságát panaszoló székelyföldieket – akár nagyon súlyos RMDSZ választási kudarchoz is elvezethet. Az autonómia kérdésével elvben egyetértőket viszont elválasztja egymástól az RMDSZ-hez fűződő viszonyuk. A helyhatósági választások tényleges tétje jelenleg nem az autonómia¹⁹, hanem a két tábor erőviszonyának felmérése. Így a politikában járatosabb réteg feltehetően ilyen szempontok alapján fog szavazni, az elitek pedig mozgósítani a szavazókat. Valamint várható, hogy a különböző magyar gazdasági, vállalkozói érdekcsoportok is saját érdeküknek megfelelően fogalmazzák meg véleményüket az autonómiáról, ezzel egyik vagy másik tábor mellett sorakoztatják fel az erőiket.

A romániai magyar kisebbségnek nem kell egységesnek lennie, viszont létérdeke, hogy az egész kisebbséget érintő kérdésekben – a belső ellentéteket félretéve – közösen lépjen fel.²⁰ A jelenlegi folyamat nem csupán az autonómiáról szól, az más kérdéseket is felszínre hozott: nevezetesen a belső demokrácia és a legitimitás kérdését. Ennek súlyát feltehetőleg minden romániai magyar politikus érzi, viszont az elmulasztott pluralizálás²¹ mára igencsak kedvezőtlen feltételeket teremtett a kérdések higgadt átgondolásához.

A nyugati példák, mint ahogy erre Salat Levente is rámutat, bizonyítják, hogy a kisebbség belső konszenzusa szükséges a sikerhez. Ma nyugodt szívvel leírhatjuk, jelenleg: a romániai magyar politikai elitek mélyen megosztottak, és alig van esély arra, hogy a jelenlegi keretek között közös nevezőre jussanak. Az egyik központi dilemma, hogy a jelenlegi szembenálló csoportok meg tudnak-e egyezni egy olyan politikai struktúra elfogadásában, amely új alapokra helyezi a bel-magyar politikát. Több út is lehetséges: belső választások vagy a helyhatósági választásokon mandátumot szerző képviselők által megalakítandó politikai testületek révén lehetne létrehozni a demokratikus legitimitással rendelkező közképviseletet.²²

Autonómia vagy regionalizmus?

Mint említettük, minden valószínűséggel az autonómia valamely formája felelne meg leginkább a romániai magyarság igényeinek, ennek elérésére – aminek a valószínűsége egyébként csekély – több lehetséges stratégia is elképzelhető. Ideáltipikusan egy kisebbség két módozat közül választhat: egyfelől a többség támogatásának megnyerése a kisebbség céljainak támogatására, másfelől pedig az erőszak. Paradox módon az erőszak alkalmazása több esetben is célra vezetett. Már annyiban, hogy a kisebbségi elképzelésekhez közel álló politikai keretet sikerült megteremtteni, de emberáldozatok árán. (A többségi politikai elit megnyerése a kisebbségi törekvések támogatására általában akkor esélyesebb, ha a kisebbség számaránya elenyésző. Térségünkben a kérdés nem csupán a demokrácia konszolidációjának lassúsága miatt bonyolultabb, hanem azért is, mert a legtöbb poszt-kommunista államban a demokratizálódási folyamat egy nemzetépítési folyamattal társult. Úgy az államalkotó nemzet, mint a nemzeti kisebbség (általában anyaországi támogatással) egy nemzeti alapú intézményesítésbe kezdett, jellemző módon gáncsolva egymás törekvéseit. Így a kisebbségi (egyéni, de főleg a kollektív) jogok, az autonómia, a regionalizáció, az önálló kisebbségi intézmények létrehozása akadályokba ütközik a többségi politikai elit részéről. Mindemellett a stabilitásra, a békére különös hangsúlyt fektető Európai Unió, és az egyes nyugat-európai államok is csak részlegesen – biztonságpolitikai megfontolások mentén – támogatták a kisebbségi törekvéseket.

Ilyen szempontból – az egyébként jogos – autonómia-törekvések az árral szemben kívánnak haladni. Ebből a szempontból nehezen érthető, hogy a Székely Nemzeti Tanács miért a Románia jelenlegi állami berendezkedésében radikális változtatásokat igénylő Csapó-féle tervezet mellett tette le a voksát, és miért nem Bakk Miklós kevésbé konfrontatív koncepcióját tekintette vita-alapul? Az is igaz: a Székely Nemzeti Tanácsok résztvevői gondolhatták úgy, ha többet kérnek, akkor a kevesebb talán elfogadhatóbb lesz.

(Mégsem túl valószínű, hogy a tervezet benyújtásakor már tulajdonképpen a Bakk-tervezet útját akarták volna egyengetni.)

A kérdést – legalábbis elméleti szinten – tovább bonyolítja, ha megvizsgáljuk a Provincia-csoport korábbi törekvését. A *Provincia* folyóirat köré szerveződő román és magyar értelmiségiek, közszereplők Románia regionalizációjában látták a megoldást. A szerzők jelentős része arra keresett választ, milyen módon is alakítható ki az az erdélyi – közös román és magyar – szellemi kör, köztudat, amely az erdélyiséget képviselje, illetve erre építve politikai programot fogalmazzon meg. Ez a gondolkodás tulajdonképpen először *Az erdélyi kérdésben*²³ megfogalmazott gondolatokat vitte tovább, immár számottevő román részvétellel. Látnunk kell, hogy az egység, amelyben Molnár Gusztáv gondolkodott, egy – vélt vagy valós – civilizációs törésvonalra épül, és nem az ugyancsak vélt vagy valós nemzeti/etnikai törésvonalra. A Bakk- és a Csapó-féle koncepció egyaránt a nemzeti törésvonalra épít, a romániai (erdélyi?, székelyföldi?) magyarság számára keres (kínál?) megoldást. E vitaindító keretei nem engedik meg a *Provincia* folyamat részletesebb elemzését, de mindenképpen rávilágít arra, hogy a romániai politikai közélet nem fogadókész a felvetett gondolatokra. Ez érvényes mind a mérvadó román értelmiségiek és közszereplők általában ellenséges viszonyulására, mind az RMDSZ vezetőinek a hallgatására. Rövid távon a *Provincia* tervei kudarcba fulladtak.²⁴

Ily módon a központosított román nemzetállami koncepcióval több perifériáról jövő elképzelés áll szemben. A román politikai elit tisztában van azzal, hogy az európai csatlakozás folyamatában valamilyen közigazgatási reformot, valamint a régiók létrehozását végre kell hajtania.²⁵ Ezt viszont – szándékosan – elmulasztotta a 2003-as alkotmány módosításakor, a csatlakozás időpontjára halasztva ezeket a kérdéseket. A regionalizmus, a régiók létrehozása időről időre a politika napirendjére kerül, viszont érdemleges előrelépés nem történt ezen a téren.²⁶

Magyarország és az autonómia

Az autonómiához való viszonyulás – hasonlóan a státustörvényhez és a kettős állampolgársághoz – egyben a magyarországi pártok nemzeti kérdésre vonatkozó önmeghatározását is jelenti. A magyarországi pártok a határon túli magyarok törekvéseinek támogatásában definiálják a nemzeti kérdéshez való viszonyulásukat. Legvilágosabban a státustörvény körülötte vitában fogalmazódtak meg ezek az álláspontok. Az autonómiához való viszonyulás lényegében ugyanazokat az érveket hozta felszínre.²⁷ Ezek csak akkor érthetőek meg, ha a magyarországi pártok és a határon túli pártok közötti erőviszonyokat elemezzük.

A Tanácsok kérték a magyar kormánytól, hogy a soron következő MÁÉRT-on teljes jogú képviselőkként vehessenek részt. Ugyancsak kérték a magyar kormányt, hogy támogassa az SZNT autonómia-tervezetét. A magyar állam is kényelmetlen helyzetbe került a Tanácsok autonómia-stratégiája miatt. Hivatalosan a magyar állam a határon túli politikai pártok saját törekvéseit támogatja. Ugyanakkor világosan látni kell, hogy a magyarországi politikai pártok egy-egy irányzatot preferálnak. Míg a Fidesz inkább az Ágoston András vezette VMDP-vel, az RMDSZ belső ellenzékével, a Kovács Miklós által vezetett KMKSZ-szel, valamint Duray Miklóssal ápol jobb kapcsolatot, addig az MSZP a Kasza József, Csáky Pál, Markó Béla nevével fémjelzett irányzatokkal. A politikai, illetve alapítványi támogatókat követve ez meglehetősen biztonsággal állítható.

A Fidesz a kezdetektől támogatta az autonómia-törekvéseket, míg az MSZP fenntartásokkal közelített azokhoz. Több olyan vélemény/vád is napvilágot látott, hogy a Fidesz sugallta volna Ágoston Andrásnak a kettős állampolgárság kérdésének felelevenítését, valamint a Tanácsoknak az autonómia-kérdés középpontba helyezését. A Fidesz egyes vezetői rendszeresen felszólaltak a Tanácsok gyűlésein, míg az MSZP azt hangoztatta, hogy helytelen, ha magyarországi politikusok beleszólnak a romániai magyarság ügyeibe. Az autonómiát megfogalmazók gyakorlatilag mind az RMDSZ belső ellenzékéhez tartoznak, és a magyar kormánnyal jó viszonyt ápoló, annak támogatását élvező Markó Bélát – és az RMDSZ vezetését – támadják.²⁸

A román állam és az autonómia

A román állam és a román politikai pártok már a Tanácsok létrehozásakor kifejezték nemtetszésüket, később pedig alkotmányellenesnek bélyegezték azok létrejöttét és az általuk megfogalmazott követeléseket. A támadásokat mind a Tanácsok, mind az RMDSZ visszautasította. Ezzel a kérdéssel nem kívánunk részletesebben foglalkozni, viszont nem haszontalan foglalkozni a román állam, a kormányzópárt lehetséges érdekeivel. A magyar törekvések elleni megnyilvánulásokat a román pártok szinte kötelességüknek érzik, elsősorban azért, hogy a többi román párt ne tekintse őket hazárulóknak és a magyar érdekek kiszolgálójának. A román állam, amely a maga részéről nemzetépítő politikát folytat, általában elutasítja minden olyan intézmény megteremtését, jogszabály módosítását, amely e homogenizáló terve elé akadályokat gördíthetne. Az általános megállapításokon túl a kormányzópárt direkt politikai érdekeit is érdemes megvizsgálni. Minden valószínűség szerint a kormányzó Szociáldemokrata Pártnak (SZDP) elsőrendű érdeke, hogy az egységes RMDSZ-szel jó viszonyt ápoljon. Az elmúlt néhány év azt bizonyította be, hogy a Szövetség megbízható koalíciós

partner, és betartja az egyezségeken megfogalmazott ígéreteit. Ezek az ígérek elsősorban arra vonatkoznak, hogy támogatja a kormányzópártot a parlamentben.²⁹ Amennyiben a választásokig nem változnak lényegesen a politikai preferenciák, úgy az SZDP megőrzi kormányzati pozícióját, és egy, a parlamentbe bejutó RMDSZ parlamenti támogatásával folytathatja jelenlegi politikáját. Ilyen szempontból az SZDP-nek érdeke, hogy az RMDSZ túllépje a parlamenti küszöböt. A romániai magyarság pedig nagy valószínűséggel csak akkor juttathat az általános szabályok szerint választott képviselőket a parlamentbe, ha egyetlen listát állít.

Különúton vagy együtt a többséggel?

Az autonómia-stratégia kidolgozói – egyes bírálók szerint – a „magyar” utat választották. Az etnikai/nemzeti törésvonalban gondolkodva fogalmazták meg a koncepciójukat. A Provincia-kör viszont elképzeléseit a regionalizmus kérdéseire nyitott és azt támogató románokkal közösen fogalmazta meg *Memorandumát* a régiók létrehozásáról.³⁰ A *Memorandum* szerzői, elsősorban erdélyi román és magyar közéleti szereplők és értelmiségiek, a megoldást a regionalizálásban, a közigazgatási és jogi hatáskörökkel rendelkező régiók létrehozásában látják, összhangban az államszerkezet átalakításával. Nem csupán a többség nemzeti alapú intézményesülésének legitimitását vonják kétségbe, hanem a kisebbségét is. Itt érhető tetten a leginkább a két elképzelés közötti különbség.

Az eddigi, az állam decentralizálására – mind a nemzeti, mind a területi alapon – vonatkozó kísérletek súlyos kudarcot vallottak. A *Memorandum* által kiváltott reakciók a romániai társadalom addig tisztázatlan kérdéseire irányították rá a figyelmet. Arra, hogy a politikusok, vezető újságok publicistái, sőt még az értelmiség egy jelentős része is a központosított, a többségi nemzet által ellenőrzött, a perifériáról jövő kezdeményezéseket csírájukban elfojtó államban gondolkodik.

A *Memorandum* nem a nemzet, hanem az állam újraszervezésére irányul, ami a kisebbségek számára is kedvező lehet. Fontos hangsúlyoznunk, hogy itt területi-közigazgatási átszervezésről van szó, amely nem nemzeti alapon történik.

Az autonómia újbóli előtérbe kerülése azt is jelzi, hogy az „autonómisták” a *Memorandumra* született reakciók, az alkotmánymódosítási tapasztalatok alapján úgy értékelték, a román pártokkal való együttműködés nem járható út.

Ez tükröződik a jelenlegi autonómia-tervezetben, amelyben sajnálatos módon nem szerepel kellő súllyal a román pártokkal, valamint a helyi román kisebbséggel történő konzultáció, együttműködés. Ugyancsak erre

utal, hogy az autonómia-statútum kidolgozói nem vontak be legalább székelyföldi román értelmiségieket a munkájukba. Feltehetőleg – jogosan vagy nem – az volt a hipotézisük, hogy a konzultáció nem vezetett volna eredményre, és akkor az a bizonyos statútum nem a magyar kisebbség programja („12 pontja”) lett volna. A Bakk-koncepció viszont tartalmaz a román pártokkal, értelmiségiekkel történő konzultációt és egy aktív autonómia-propagandát.

A sikeres nyugati autonómiák mind egyfajta megegyezésen/kompromisszumon alapulnak a nemzeti kisebbség és az állam között. Kérdés, hogy Romániában ehhez hogyan lehet eljutni. A dilemma tehát az, hogy miként lehet a többséget érzékennyé tenni az autonómia kérdése iránt, ami a kisebbség integrációjának egyik feltétele lehet. Ezt Salat Levente a következő módon fogalmazta meg: „A többségnek azt kellene belátnia, hogy az autonómia, lényegét tekintve, az integráció egyik formája, és az esetek többségében stabilizáló következményei vannak, következésképpen: érdemes vállalni a vele járó erőfeszítéseket.”³¹ Ugyancsak stratégiaileg logikus, ha a kisebbség világosan – netán keményen – kifejti igényeit, és annak szellemében politizál, hátha ez az út eredményesebb lesz. A nemzetközi szakirodalomban mindkét stratégiára találunk példákat.

Az autonómia felvetésének aktualitása

Mint jeleztük, az autonómia nem új keletű kérdés a romániai magyar szférában. Viszont eddig egyetlen autonómia-tervezet sem gerjesztett ekkora vitát, és nem vált meghatározóvá a romániai magyar politikai és közéletben. Ennek magyarázata a kisebbségi társadalom alakulásában, a kisebbségi politizálás intézményesülésében keresendő. A szinte a kezdetektől meglévő megosztottság 2003 elején, az RMDSZ kongresszusa kapcsán éleződött ki annyira, hogy a szervezet politikájával elégedetlenek (vagy, ahogyan az RMDSZ vezetősége fogalmaz: akik a vezetőségből kiszorultak) eldöntötték, hogy RMDSZ-en kívüli intézményeket hoznak létre. A folyamat – amely már régóta érlelődött – igen gyorsan zajlott le. Hónapok alatt létrehozták azokat a politikai struktúrákat, amelyek egyfelől legitimitást adtak az alternatív programnak, másfelől pedig a helyhatósági választásokon képviselőket állítanak.³²

Kétféle nézet ütközhet arra vonatkozólag, hogy az autonómia elérésére mikor van nagyobb esély: Románia EU-csatlakozása előtt vagy után. Bakk Miklós megfogalmazásában e két nézet a következőféleképpen összegezhető: „Egyfelől az RMDSZ-é, amely szerint a székelyföldi közösségnek első körben gazdaságilag és az intézményépítés keretében kell megerősödni, és csak ezt követően lehet az autonómiával előrukkolni. Ebben az is megbú-

jik, hogy nem most, hanem majd, csatlakozás után kell feladatként kitűzni az önrendelkezés megvalósítását. A másik – és ennek vagyok a híve –: az autonómiát az EU integráció előtt kell politikailag tisztázni és sarkalatos közjogi törvényekkel megalapozni. Ki kell használni politikailag az EU-igazodási kényszert, és jogilag szükséges plusz eszközt biztosítani ahhoz, hogy Székelyföld gazdasági és civilizatorikus értelemben is egy fejlődő régióvá váljon.”³³

Az európai kisebbségvédelemre vonatkozó normák nem tartalmaznak semmiféle kötelező előírást az autonómiára vonatkozóan. A '90-es évek tapasztalatai azt mutatják, hogy az Európai Unió nem támogatja a – bármilyen terminológiában is megfogalmazott – kollektív kisebbségi jogokat. Nehezen elképzelhető, hogy bármely nemzetközi szervezet kiállna az autonómia-törekvés mellett. Ugyanakkor, minimális esély mutatkozik arra, hogy a csatlakozási folyamatban nyomást gyakorolnának Romániára abban az esetben, ha a romániai magyarság képviselői ki tudnák mutatni, hogy Romániában sértik a kisebbségi jogokat. Ennek ellentmond az a tény, hogy formálisan Romániában a nemzeti kisebbséghez tartozó egyének jogai érvényesülnek, valamint az RMDSZ egykori kormányzati részvétele, jelenlegi együttműködése a kormányzópárttal azt sugallja, hogy a kisebbségi kérdés rendezése a legjobb úton halad.

Az autonómia-stratégia valószínűleg csak akkor járhat sikerrel, ha az RMDSZ megszakítja az együttműködést a kormányzópárttal, ez ellentmondana vezetőségének jelenlegi stratégiájával. A belső ellenzék minden bizonnyal csak akkor járhat sikerrel, ha átveszi a hatalmat a szervezeten belül, vagy új politikai struktúrát hoz létre, amely az RMDSZ-énél nagyobb támogatással bír. A külön listán való indulásnak tulajdonképpen ez a tétje.

Jövőkép

Mind a magyarországi, mind a határon túli közéletben – közvetve vagy közvetlenül – jelen van a jövőelképzelés, a nemzetstratégia kérdése.³⁴ E kérdésnek két lényeges elemét emelnénk ki. Egyrészt Magyarország (a mindenkor magyar kormány, a politikai pártok) hosszú távú elképzelése a magyar állam szerepéről a határon túli magyar kisebbségek vonatkozásában. Másrészt a különböző – autonómia, kettős állampolgárság, külhoni állampolgárság, státustörvény – lehetséges megoldások, stratégiák egymás közti viszonyáról.³⁵ Vitaindítónk szempontjából az igazi kérdés az, hogy vajon ezek a stratégiák egymást kizáróak vagy egymást kiegészítők. A stratégiák más-más filozófián – és helyzetértékelésen – alapulnak. Az álláspontok az integráció (egyéni vagy kollektív integráció a romániai társadalomba, illetve integrálódás, reintegrálódás a magyar nemzetbe), az elvándorlás (előse-

gíti vagy gátolja az integrációt valamelyik stratégia), valamint a magyar államhoz való viszony dimenzióiban értelmezendők.

Az autonómia-törekvések, a státustörvény, a kettős állampolgárság kérdései mind élvezik a kisebbséghez tartozó egyének támogatását. Az utóbbi időben egyre gyakrabban felmerül a hosszú távú stratégia kérdése. A kutatók – egymás között – már régóta állítják, hogy a magyarországi kormányok nem alakítottak ki egy egységes elképzelést céljaikról a határon túli magyarokra vonatkozóan. Egy ilyen magyarországi nemzeti minimum, amit Markó Béla vetett fel a közelmúltban, hiányzik a határon túl is. (Kárpátalján, Felvidéken, Erdélyben és a Vajdaságban – hogy csak a számosabb határon túli magyar kisebbségeket említsük – nincs megegyezés arról, hogy melyik stratégia lenne a leginkább célravezető az illető magyar kisebbség megmaradásához és prosperálásához.)

Hangsúlyoznunk kell, hogy csupán hipotézisként lehet kezelni a különböző stratégiákhoz fűződő következményeket. Fenntartásokkal kell bánni azokkal a kijelentésekkel, miszerint a státustörvény vagy a kettős állampolgárság elősegítené vagy gátolná a kivándorlást, ugyanakkor teljes mértékben arról sem lehetünk meggyőződve – habár valószínűsíthetjük –, hogy az autonómia mindenféleképpen a kivándorlási szándék csökkenésével járna. A felsorakoztatott érvek mind logikusak – és igazságtartalmukat sem kívánjuk megkérdőjelezni –, mégis a kivándorlást, a romániai magyarság demográfiai csökkenését, az asszimilációt más tényezők erősebben befolyásolhatják.³⁶ Igaz, és ebben a vitázóknak feltétlenül igazuk van, hogy amennyiben a romániai magyarság hosszú távú fennmaradása, prosperálása a cél, amennyiben a felek között nincs vita, annyiban a politikának – mind a magyarországi, mind a romániai magyarnak – választ kell adnia közép és hosszú távú terveiről. Egyrészt a magyar államnak – a magyar kormánynak és az ellenzéknek – meg kellene fogalmaznia a választ a határon túli magyarsággal kapcsolatos elképzeléseiről.³⁷ Amikor ezt leírjuk, akkor nem a retorikai szintű támogatásra, nem a nemzeti-nemzetietlen belső politikai célra is használt határon túli kérdésekre gondolunk, hanem sokkal inkább arra, hogy a magyar állam hajlandó-e, és tudja-e támogatni (jelentősebb összegekkel, mint eddig tette, és célirányosabban³⁸) azokat az intézményeket, amelyek a határon túli magyarság fennmaradását szolgálják. Nem hisszük, hogy az elvándorlás lényegesen visszaszorítható lenne bármely stratégiával – mint kutatók pedig ennek morális vetületével nem foglalkozunk –, viszont a magyarországi forrásoktól függő kisebbségi társadalom és annak elitje világosabban tudná megfogalmazni céljait. Másrészt, az előbbi gondolattal összefüggésben, a romániai magyar elit is végig kell gondolja és megfogalmazza stratégiáját. A korábbi autonómia-koncepciók körüli vita, az RMDSZ politikája és az azt érő viták világosan jelzik, hogy a romániai

magyar elit sem teremtette meg azt a bizonyos nemzeti kisebbségi konszenzust.³⁹ Nem a véleményegyezésre gondolunk, hanem sokkal inkább azoknak a kereteknek a létrehozására, amelyben a nyilvánosság előtt, demokratikus keretben megvitathatók a lényegi kérdések.⁴⁰

Mivel úgy tűnik, hogy az SZKT, valamint az SZET – és hozzáteesszük az utóbbi időben már az RMDSZ kongresszus sem – már nem töltik be azt a szerepet, amit eredetileg e testületeknek szántak, valamint az EMNT és az SZNT is csak a romániai magyarság egy szeletét képviseli, óhatatlanul felmerül a kérdés: Milyen keretek között lehet majd a lényegi kérdésekről egyezsége jutni? Hogyan fog megvalósulni és mikor a legitim belső választások által létrehozott – a romániai magyarságot – közjogilag is képviselő testület?

A székelyföldi területi, valamint az azon kívüli személyi elvű autonómia erre mindenféleképp – legalábbis formálisan – megoldás, kétséges viszont, hogy egyáltalán létrejönnek ezek a formák, valamint hogy az RMDSZ – és a támogatói – ebben hogyan fognak részt venni.

Markó Béla a magyarországi politikai ellentéteket nevezte meg az erdélyi politikát is szétfeszítő ellentétek okozóinak. Nem tagadva a magyarországi tényező szerepét, fel kell vetni a romániai magyar társadalomban végbemenő folyamatokat is. Mennyiben természetszerű ez a belső tagolódás, illetve mennyiben a romániai magyar politikán belüli érdek- (és érték-) ellentétek befolyásolják?

Épp így nem lehet kibújni mindezek megtárgyalása után annak megválaszolása alól sem, hogy az autonómia-elképzelések megfogalmaznak-e egy valódi jövőképet az erdélyi magyarság egésze számára, avagy esetleg vannak olyanok, akikről ezek a tervezetek eleve lemondtak. Az autonómia-tervezetek mindegyikéről elmondható – ideértve a már korábban megfogalmazottakat is –, hogy azok területi hatálya jobb esetben is csupán Erdélyre terjed ki, holott élnek magyarok például Bukarestben és Moldvában is. Igaz, az utóbbiak közül a csángóknak általában az a sorsuk, hogy róluk a magyar közpolitikai élet – bár gyakran hangoztatják, hogy cselekedeteiket az értük érzett felelősség is motiválja – nem egyszer megfeledkezik. Annak ellenére járnak el így a tervezetek, hogy elképzelhető lenne olyan autonómia-megoldás, melynek hatálya mindenkire kiterjedne, ehhez egymás mellett kellene alkalmazni az autonómia személyi és területi elvét. Erre nem egy megoldást találunk, ha nem akarunk távoli példát keresni, a magyar törvény is ezt a kettőt próbálta vegyíteni, amikor a jogalkotó helyi szinten ötvözte a területi és személyi autonómiát attól függően, hogy a kisebbség az adott településen kisebbségben vagy többségben él. A Romániában élő magyarságnak is lehetne egyrészt a Székelyföldön belül a területi elven szerveződő legitim képviselő, annak határain kívül pedig működhetne egy, a helyi szintről a területi és személyi elv alapján szerveződő autonómia, attól függően,

hogy a magyarok az adott településen kisebbségben vagy többségben élnek. A két autonómia-típus szerveinek megválasztásakor pedig akár – a jogszabály-tervezetekben részletesen kidolgozott módon – meg lehetne választani az egész erdélyi magyarság országos képviselőjét. Akkor tisztán látszanának a romániai magyar közösségen belüli hatalmi viszonyok, felmérhető lenne az egyes csoportosulások támogatottsága, s átláthatóbbá válna a romániai magyar közélet, amire a jelenlegi civil szervezeti keretek között gyakorlatilag semmi esély nincs. A Romániában még a '90-es években megfogalmazódott személyi autonómia-elképzelések részint a történelmi tervezetek tanúságai alapján, részint a magyar kisebbségi törvény negatív tapasztalatai alapján létre kívánták hozni a magyar kisebbségi választók névjegyzékét. Ebben legalább a közpolitikailag aktív magyar nemzetiségűek szerepeltek volna, közjogi keretek között megteremtve ezáltal egy demokratikus módon lebonyolítható belső választás lehetőségét. Így a személyi autonómia keretében a kisebbségi közösségen belüli pontos erőviszonyok szintén feltérképezhetők lettek volna. (Sokan magától a státustörvény elfogadásától és a magyar igazolványok kiadásától is egy ilyen kataszter létrejöttét várták.) Arra, hogy a Székelyföld határain kívül élő magyarok személyi autonómiával rendelkezzenek, jelenleg csupán a Bakk-tervezetben találhatunk említést: „a régió a román kormánnyal és a romániai magyar nemzeti közösség személyi elvű önkormányzatával egyeztetve közhatóságokat létesíthet az oktatás és a művelődés területén”. (Ezek a tervezet szerint a magyar kultúra és oktatás területén kormányzati felügyeleti hatás- és feladatköröket látnak el.) Megjegyezzük, sokan kétségbe vonják, hogy egyáltalán szükség van-e javaslatok kidolgozására, és egy kidolgozott közös jövőkép, avagy az autonómiához vezető utak pontos feltérképezése nélkül is elérhető a kisebbségi sors jobbra fordulását segítő kisebbségbarát környezet.

Érvek a többség felé

Sokak szerint a kisebbségi konfliktusok kezelését Kelet-Közép-Európában már az is elősegítené, ha meggyőznék a térség államainak politikusait arról, hogy az általuk veszélyesnek tartott kisebbségi autonómia-törekvések nemhogy nem feltétlenül vezetnek elszakadáshoz, hanem, ellenkezőleg, bizonyos esetekben az autonómia biztosítása alkalmas eszköz lehet a kisebbségi konfliktusok kezelésére, az állam belső biztonságának megteremtésére.

A többségi államhatalom képviselőinek és a romániai közvélemény megnyugtatója érdekében az autonómia-vita során tudatosítani, és minden fórumon sulykolni kellene a következőket: az állam területi sérthetetlensége és az egységes állam *nem* egymást lefedő szinonim fogalmak, azaz az autonómia esetleges megadása *nem* sérti a román állam területi integritását, s az *nem* vezet az egy területen élő magyarok elszakadásához. Ennek kihang-

súlyozására mindkét – a Csapó és a Bakk által írt – koncepció is a lehetőségekhez mérten törekszik. (A Csapó-féle tervezet preambulumban hiába szerepeltette egymás után kétszer, majd 3. szakaszában még egyszer a román államhatalom megnyugtatóására a területi integritás és szuverenitás sérthetetlenségét. A tervezet fogadtatásából, úgy tűnik, mindezzel nem sikerült a többségi politikusokat kellőképpen megnyugtatótni.) A különböző koncepcióknak emellett kerülniük kellene azokat a megfogalmazásokat, melyek gyanakvást ébreszthetnek a többséghez tartozókban. Így például a Csapó-féle tervezetből törölni kellene a 25. szakaszban szereplő következő megfogalmazást: „a Tanács saját hatáskörében rendőrséget állíthat fel a törvényes rendelkezéseknek megfelelően, az Alkotmányban nem szabályozott esetekben”. Ehelyett célravezetőbb lenne csupán a következő kitéltet alkalmazni: helyieket kell alkalmazni Székelyföldön a rendőrség kötelékében, illetve a rendőrök a román és a magyar nyelvet egyaránt beszéljék.

A célok megfogalmazásakor hivatkozni lehet és kell is a más országokban megvalósult autonómia-modellekre. Ennek során számot kell vetni azazal is, hogy lett légyen egy létező megoldás bármilyen sikeres is, mechanikus átvétele nem célravezető. A tárgyalt autonómia-elképzelések kidolgozói alapvetően a dél-tiroli modellt vették alapul, de azt helyesen próbálták több-kevesebb változtatással a székelyföldi körülményekhez hozzáigazítani. Ez nyilvánvalóan helyes törekvés, hiszen a tervezetek kimunkálása során figyelemmel kell lenni az adott kisebbségi léthelyzetre és az illető állam jogrendszerére. És ha már a román jogrendszerrel tartunk, ezzel kapcsolatosan megállapítható, hogy a kért autonómia szervezetét a lehető legteljesebb mértékben hozzá kell igazítani a romániai jogrendszer és közigazgatás felépítéséhez. A tárgyalt dokumentumok közül a Bakk-féle tervezet veszi inkább figyelembe a romániai államigazgatás felépítését s a hatályos román jogszabályokat. Ezt a szöveget egyébként nemegyszer éppen emiatt támadták. Kritizálták például amiatt, hogy abban szerepel utalás a prefektus tisztségére is – ez egy jelenleg létező, feltehetően francia példára átvett jogintézmény Romániában –, holott az ő szerepét a koncepció a törvényességi ellenőrzésre korlátozza. Az lehet tehát a célravezető, ha a román jogrendszerben a legkevesebb változást hozó, s a legegyszerűbb megoldásokra törekszik, ha azzal a reménnyel dolgozzuk ki a szabályozást, hogy annak valamely formája a közeljövő egy pontján, netán a romániai magyarság beolvasása előtt megvalósulhat.

Ha a koncepciók területi autonómiát követelnek a Székelyföld számára, akkor azokban egyértelmű és a részletekig kidolgozott jövőképet kell felmutatni a létrejövő autonómia területén élő román kisebbség számára, ez lehet akár személyi autonómia, és lehet egy, a dél-tiroli mintára létrehozott, a közélet területén az etnikai igazságosság teljes megvalósítására törekvő ún. „proporz” rendszer is. Egy olyan tervezet, amely erről a részletekbe me-

nően rendelkezik, talán idővel elfogadhatóbb lenne a román közvélemény számára, s a Székelyföld területén élő románok azt kevésbé éreznék fenyegetőnek. Részben erre az ajánlatra támaszkodhatna az az igény, hogy személyi autonómiát kapjanak a Székelyföldön kívül szórványban élő romániai magyarok. Amúgy a tervezetek által gyakorta hivatkozott Gross-jelentés is alapvető jelentőségűnek nevezi azoknak a különleges intézkedéseknek a megtételét, amely „a kisebbség területén élő kisebbségeket védik”.⁴¹

A nemzetközi jogi érvek

Ismerve régióinkban a kisebbségi jogok nemzetközi védelmével szemben táplált hiábavaló várakozásokat, azzal is számot kell vetni, mi várható, vagy várható-e bármi is azoktól a nemzetközi dokumentumoktól, amelyek a kisebbségi különjogokkal foglalkoznak. Bár a nyugat-európai államok a saját jogrendszerükben szabályozzák a különböző autonómia-formákat, jelenleg nem létezik az autonómiák bevezetését előíró nemzetközi dokumentum.⁴² Biztató momentumként az Európai Bizottság éves országjelentéseinek fényében inkább azt lehet leszűrni, hogy a kisebbségi egyéni jogok, a kisebbségek politikában való részvétele mellett az EU nem rosszallja a közigazgatási decentralizációt, a regionalizálást.

Nilvánvalóan helyesen járnak el a tervezetek kidolgozói, amikor említést tesznek azokról a nemzetközi okmányokról, melyek pozitív példaként említik az autonómiák létezését.

A Csapó-féle tervezet ismeretében ugyanakkor arról sem szabad megfeledkezni, hogy tudatosítsuk, milyen viszonyban van a román belső jog a nemzetközi jogi szabályozással. Ennek a koncepciónak az olvasása a következő hamis illúziókat ébresztheti az érdeklődőben: a nemzetközi jog szabályai elfogadásuk után minden további állami aktus nélkül a román jogrendszer részévé, s közvetlenül alkalmazhatóvá válnak, illetve létezik olyan nemzetközi fórum, mely rákényszerítheti a vonakodó államokat az autonómia megadására. Álljon itt erre egy-egy példa: a Csapó-statútum rendelkezései alapján az autonómia illetékességét „a régió statútuma és a nemzetközi jog” határozza meg. Ehelyett minden bizonnyal helyesebb lenne a „nemzetközi jog szabályainak figyelembevételével” szófordulatot szerepeltetni. Vagy a koncepcióban szerepel, hogy parlamenti elutasítás esetén a régió demokratikus szervezete jogorvoslatért az illetékes nemzetközi szervezethez fordulhat. Ilyen viszont, tudjuk jól, nem létezik.

Ha tisztán akarjuk látni a lehetőségeket, nem árt számot vetni azzal sem, hogy a hivatkozott kisebbségi különjogokat ígérő okmányok többsége semmiféle jogi kötőerővel nem rendelkezik. (Hiján van ennek például a tervezetek által gyakorta emlegetett, s Andreas Gross nevével fémjelzett ET Parlamenti Közgyűlése által elfogadott 1334/2003. számú ajánlás.) A kisebbségi

ségvédelem nemzetközi okmányai között ugyan jogi kötőerővel rendelkező egyezmények is megtalálhatók – például a nyelvi charta és a kisebbségvédelmi keretegyezmény is –, de még ezek is számos bizonytalan megfogalmazást tartalmaznak. Ezek a dokumentumok arra nézvést – gyakran jóleső – bizonytalanságban tartják az államokat, hogy kikre vonatkoznak az általuk vállalt kötelezettségek, mely területen kell azokat alkalmazni, mi a normatív tartalmuk, netán milyen módon kellene végrehajtani őket, s nem hoznak létre az általuk deklarált jogok védelmére hivatott nemzetközi bírói fórumokat sem.

A jogalkotótól viszont a közfelfogás nem politikai deklarációk készítését, hanem jogszabályok kidolgozását várja el, ez annak ellenére is igaz, hogy gyakran a nemzeti jogalkotók is – a nemzetközi jog fent említett bizonytalan normatív tartalmú okmányainak mintáján felbuzdulva – további jogalkotói lépések nélkül alkalmazható jogszabályok helyett inkább a szabályozás elveit deklaráló kerettörvényeket fogadnak el. Ezzel a kérdéskör részletes rendezését később meghozandó jogszabályokra bízják. (Erre példaként szolgálhat a magyarországi kisebbségi és státustörvény is.) Talán ezek negatív tapasztalatai is bizonyítják: nem szerencsés, ha egy dokumentum túlzott mértékben vegyíti a jogi norma és a politikai szándéknyilatkozat jellemzőit. S még valami: nem elég csupán politikai szándéknyilatkozatokat/deklarációkat írni, hanem kidolgozott jogszabálytervezetekre van szükség, működőképes törvények a tárgyalások és a szükséges kompromisszumok megkötése után ugyanis csak az utóbbiakból jöhetnek létre. Igaz tárgyalási alapnak a Bakk-féle tervezet talán megfelel. Ezenfelül az egyes kérdéseket részletesebben kellene kidolgozni, s azokban esetleg alternatív javaslatokat is meg lehetne fogalmazni. Szögezzük le: sajnálatos módon az autonómia-tervezetek abban hasonlítanak egymásra, hogy az egyes kérdéseket nem dolgozzák ki a részletekig menően, s azok bizonyos szabályozási területeket nem gondolnak végig. Meggyőződésünk, hogy az elkészült szövegtervezetek egyike sem válhatna jelen formájában alkalmazható jogszabállyá, mivel azok deklaratív jellegűek, s nem is mindig a jogszabályok bikkfanyelvén szólnak olvasóikhoz. Az is igaz, hogy a tárgyalt tervezetek egy politikai közösség alapító okiratai lennének, azoktól pedig a közfelfogás nem csupán kikényszeríthető jogok szerepeltetését várja el, hanem jogon túli értékek és általános szabályozási elvek megfogalmazását is.

Nézzük meg minderre példaként, hogyan képzelik el ezek a jogszabályok Székelyföld új – megyék nélküli? – önkormányzati beosztását. (Mindkét koncepció egy hármas önkormányzati struktúrában gondolkodik, a régió alatt a székek és az alatt pedig a helyi önkormányzatok helyezkednének el.) Bakk a különleges jogállású régióhoz Kovászna és Hargita megyék, valamint Maros megye azon területeit sorolja, melyek hagyományosan a Szé-

kelyföldhöz tartoztak. Bár ezt a tervezet nem említi meg, ez nyilvánvalóan Románia jelenlegi megyehatárainak módosítását hozná magával. A régió létrejöttét követően a történelmi székek az addig a megyék számára biztosított hatáskörökkel rendelkeznének. Feltehetően ezután – bár erről a *Törvény Székelyföld különleges jogállású régió létrehozásáról* nem ejt szót – a megyéket a régió belül megszüntetnék. (Ezt a felfogást erősíti, hogy a *Kerttörvény a régiókról* 4. cikkelyének második bekezdésében említi, a különleges jogállású régióban „a megyék helyett más, hagyományos elnevezésű körzetek is létezhetnek”). Mivel a székeken alapuló önkormányzati felosztást román jogrendszer jelenleg nem ismeri, s azok nem rendelkeznének más jogosítványokkal, mint a megyék, talán elfogadhatóbb lenne a megyék szerinti felosztás fenntartása.⁴³ Bakk a székek felsorolása között szerepelteti Bodzavidéket a „különleges körzet” megjelölés alatt. (Ez az egyetlen olyan terület, melynek a neve románul is szerepel a tervezetben, ismerve azt, hogy a tervezet nyelvi egyenjogúságot ígér, nem túl jó elgondolás, hogy a román elnevezés másutt nem szerepel.) Valószínűleg avégett került be a tervezetbe ez a megnevezés, mert e területen a román lakosság többségben él. Igen ám, de akkor egy gyanakvó politikai környezetben a „különleges körzet” nem a leghízelgesebb szóhasználat még akkor sem, ha tisztában vagyunk vele, hogy a szerző éppenséggel a régió területén maradó román kisebbség számára kívánt különjogokat biztosítani. Ráadásként arról, hogy milyen hatáskörökkel rendelkezne a különleges körzet, a tervezet egy szót sem ejt. A koncepció szerzőjének szándéka vélhetően az lehetett, hogy az a székekével megegyező hatásköröket gyakoroljon. A Csapó-féle tervezet ugyanezeket a hibákat követi leszámítva, hogy különleges körzet létrehozásáról nem rendelkezik. A Bakk által kidolgozott három dokumentumból néhol úgy tűnhet, hogy azok rendelkezései nem állnak mindig összhangban egymással. Például, míg a *Törvény Székelyföld különleges jogállású régió létrehozásáról* előírása szerint a regionális közgyűlés által elfogadott önkormányzati normákat az államelnök hirdeti ki, addig az autonómia-státútum szerint Székelyföld elnöke hirdeti ki az önkormányzati törvényeket.⁴⁴

Nézzük most a Csapó-féle tervezetet, hiszen ezt nyújtották be elfogadásra ajánlva törvénytervezetként a román parlament elé. A tervezet szerint Székelyföld Önkormányzati Tanácsa, a régió törvényhozó testülete törvényerejű rendeleteket hozhatna. Ez az elnevezés kissé szerencsétlen, hiszen a rendelet megjelölés a végrehajtó hatalom normatív aktusára utal, nem a helyi törvényalkotásra, így ehelyett a regionális törvényt, helyi törvényt, esetleg más fogalmat kellene szerepeltetni. Ráadásként Magyarországon az államszocializmus idején ismerték ezt a megnevezést, s akkor az a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa által a parlament nevében hozott, annak utólagos szentesítését igénylő jogszabályokra utalt. (A Bakk-féle koncepció

amúgy az önkormányzati törvény kifejezést használja.) A Csapó-tervezet részletesen felsorolja, hogy a törvényerejű rendeleteket mely területeken lehet kiadni. Ezek között szerepelteti például a gazdasági társaságok létesítését és felügyeletét, de a listából sajnálatos módon kimaradtak a kisebbségeket érintő olyan létkérdések, mint az oktatás, a kultúra vagy a helyi választási szabályok megalkotása. (Ezeket egyébként Csapó említi a Székelyföldi Önkormányzati Tanács illetékességénél.) A hatáskörök megfogalmazásakor a Bakk-féle koncepció is meglepheti az olvasóit, az ugyanis a székelyföldi önkormányzati tanács hatáskörei között meglepő módon szerepelteti a tűzoltást s a vadászatot is, noha ezeket a megválasztott tanácsnokok inkább szabadidejükben karitatív vagy hobbitevékenységükként gyakorolhatnák. A törvényhozó szerv által hozott jogszabályok néhol más elnevezésekkel is feltűnnek a tervezetekben. Csapó a „törvényerejű rendelet” mellett, például, ugyanerre a jogforrástípusra használja a „rendelet” elnevezést is⁴⁵, Bakk pedig az „önkormányzati törvényre” a „törvény” megnevezést, noha a különböző elnevezések alatt ugyanazt a jogforrástípust értik.⁴⁶

A Csapó-tervezet szerint Székelyföld törvényerejű rendeletei a régió területén elsőbbséget élveznek, a *mihez képest* kérdésével viszont a tervezet már nem foglalkozik, ha viszont a román törvényekre gondol, akkor inkább kizárólagos törvényhozási hatásköröket kellett volna felsorolnia. A koncepcióban szerepel továbbá, hogy a román parlament által hozott – a Székelyföldre is hatályos – törvényeket az önkormányzati tanács 2/3-os határozatával megvétózhatja, ez utóbbi rendelkezést valószínűleg nehezen lehetne elfogadtatni a román államhatalommal.⁴⁷ A Csapó-féle Statútum ráadás-ként gyakran önellentmondó szakaszokat is tartalmaz, annak 50. szakasza például kimondja, hogy „a szék területén a munkaközvetítés során nyelvi hovatartozás alapján különbséget tenni tilos”. Ennek némileg ellentmondanak a tervezet azon rendelkezései, melyek fel akarják osztani a közszférában az állásokat – a dél-tiroli mintára – a nemzetiségi arányoknak megfelelően Székelyföld polgárai között. A 100. szakasz értelmében például a régió területén élő nemzeti etnikai kisebbségek nyelvét ismerő személyeket kell – a népszámlálásokkor kimutatott nemzetiségi arányoknak megfelelően – a hivatalokba kinevezni. A 49. szakasz rendelkezése szerint a rendőrségi állománynak tükröznie kell a nemzetiségi arányokat, a tervezet viszont nem határozza meg, hogy ezt milyen módon kellene megvalósítani.

A szöveg 34. szakaszában előbb úgy rendelkezik, hogy a megüresedett köztisztviselői, bírói, ügyészi, irattárosi állások betöltése esetén nem tehető kivétel eredet vagy lakhely jogcímén. Ezt követően mégis különbséget tesz előbb nemzetiség, később pedig lakóhely alapján. A szövegben két sorral lejjebb már a következő rendelkezést olvashatjuk: „a közhivatali állások betöltésére magyar nemzetiségű szakembereket vesznek fel, amíg részvételi arányuk meg nem felel az arányos képviselő elvének”. Később az 50. sza-

kasz megállapítja, hogy a Széki Tanács a széki illetőségű polgároknak előnyt biztosít a munkaközvetítésnél a szék területén. Az etnikai igazságságon alapuló „proporz” rendszer működésének részletes kidolgozásával a tervezet szerzője adós marad. Gondoljunk például arra, hogyha fel akarják osztani a közszférában az állásokat nemzeti hovatartozás alapján, az valamiféle kisebbségi regisztrációs rendszernek a bevezetését is igényelné, ilyen létrehozásáról viszont a szöveg nem rendelkezik.

A Csapó-féle tervezet értelmében Székelyföld polgárainak joguk van anyanyelvükön tanulni az óvodától az egyetemig, továbbá a Székelyföldön a tervezet 91. szakasza értelmében garantált lenne az anyanyelven történő vizsga.⁴⁸ Igen ám, de ilyen rendelkezések megfogalmazásakor nem árt felsorolni, milyen nyelvekre gondolunk, hiszen mit kezdene például egy iskolagazgató azzal az igénnyel, ha valaki dán nyelven akarná elvégezni a tanulmányait. Ezekhez hasonló módon nehezen lenne alkalmazható a tervezetnek az igazságszolgáltatásban történő anyanyelvhasználatról rendelkező 105. szakaszának 2. bekezdése, mely a következőket tartalmazza: „Az eljárást a polgár anyanyelvén folytatják, az eljárás iratait az érintett személy anyanyelvén, valamint az állam hivatalos nyelvén rögzítik”. Ez első hallásra – lévén, hogy a szakasz nem nevesíti, hogy milyen nyelvekről is van szó –feleltébb költséges eljárásnak tűnik.

A 101/a cikk szerint az utcák, terek, intézmények és közületek nevét, ha erre igény mutatkozik, bármely kisebbség nyelvén fel lehet tüntetni. Ez a rendelkezés is túl általános, azt nem ártana az illető kisebbség számarányához kötni, vagy meghatározni, mi a normatív tartalma annak a meghatározásnak „ha igény van rá”. Noha nem lehet másnak, mint dicséretre méltónak nevezni azt a törekvést, mely a Székelyföldön élő más kisebbségeknek is, nyilván elsősorban a – legalábbis részben magyar és román anyanyelvű – roma kisebbségnek, ha tagjai ezt kívánják, külön jogokat garantálna.

A tervezeteknek vannak olyan rendelkezései is, melyek egyáltalán nem hasonlítanak jogi normákra, így azokat talán felesleges is szerepeltetni. Ilyen például a 93. szakasz, mely a következőkről rendelkezik: „Garantált az anyanyelvű oktatásban résztvevő külföldi vendégtanárok alkalmazása”.

Következtetések/Dilemmák

E tanulmány keretében csak néhány probléma felvetésére vállalkoztunk, s a cél nem is lehetett a kérdés átfogó vizsgálata, hanem inkább az autonómiával kapcsolatos és az azzal összefüggő kérdéseket próbáltuk elméleti keretbe helyezni. A romániai politológusok, jogászok, politikusok minden bizonnyal más szemszögből látják a kérdést, s a részletekkel inkább tisztában vannak. A vitaindítótól azt várjuk, hogy az arra reflektálók az általunk fel-

vetett kérdéseket át- és tovább gondolják, illetve az egyes dilemmák bővebb kifejtésére vállalkoznak.

Foglaljuk tehát össze utoljára a kérdéseinket: Mit jelent az autonómia és mely típusának a megvalósulása segítheti leginkább a romániai magyarságot? Milyen formájú autonómia létrehozására nyílhat lehetőség, és milyen stratégiával érhető el a kitűzött cél? Hogyan és milyen elvek mentén javíthatók a tervezetek? Meg lehet-e szerezni az egész romániai elit, a székelyföldi románok, majd a román parlamenti pártok támogatását? Várható-e az autonómia-tervezetek nemzetközi támogatása? Mi vezetett el a romániai politikai elit megosztottságához, és hogyan lehet a merev szembenállást feloldani? Hibáztathatók-e valamelyik politikai oldalhoz tartozó személyek a belső demokratizálódás elmaradásáért, esetleg az közjogi intézmények hiányában nem is lett volna lehetséges? Megfelelő stratégiát választottak-e az „autonomisták”?⁴⁹ Miért „Csapó” és miért nem „Bakk”? Milyen módon osztja meg a két elképzelés az „ellenzéken” belüli két tábor?

Jegyzetek

¹ Salat Levente: Javaslat a romániai magyar kisebbségi társadalom intézményes keretének megreformálására. *Magyar Kisebbség*, 2002. 1. sz.; Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: Az RMDSZ 2003-ban – útkeresés integrációs határpontokon. *Krónika*, 2003. január 25.

² Írásunkban – az egyszerűség kedvéért – „belső ellenzéknek” nevezzük mindazokat a személyeket és csoportosulásokat, akik/amelyek rendszeresen szembehelyezkednek az RMDSZ vezetésével. Bizonyára egy részletesebb elemzés lenne szükséges megvizsgálni, hogy mennyire „belső” ez az ellenzék, vagy már inkább az RMDSZ-szel párhuzamos struktúrákról beszélhetünk, mely esetben természetesen helytelen lenne „belső ellenzékéről” beszélni. Az egyszerűsítést azért véljük megengedhetőnek, mert lényegében a „belső ellenzék” az RMDSZ által uralt magyar politikai mezőben politizál. Ez a mező a romániai magyar „képzelt közösség”, amelybe az RMDSZ vezetősége van döntéshozó, forráselosztó pozícióban.

³ Ez utóbbi részletes kifejtésére lásd: Schöpflin György: *Autonomy, Demos and Ethnos* (kézirat). Elhangzott a *Kisebbségi önkormányzatiság Európában – autonómiák: kihívások és tapasztalatok* c. konferencián, Budapest, 2003. december 4–5.

⁴ Georg Brunner – Herbert Küpper: *European Options of Autonomy: A Typology of Autonomy Models of Minority Self Governance*. In: Kinga Gál (szerk.): *Minority Governance in Europe*. Budapest, OSI, 2002. 17.

⁵ Lásd az autonómia két elvének rövid összefoglalását a következő tanulmányokban. Korhecz Tamás: A kisebbségi autonómiáról címszavakban. *Európai Útas*, 1999/4 (37.), illetve Georg Brunner – Herbert Küpper *i. m.* 11–36.

⁶ Lásd ezzel kapcsolatosan Lapidoth Ruth: *Autonomy - Flexible Solution to Ethnic Conflicts*. US Institute of Peace Press, Washington DC 1997.

⁷ Lásd a dél-tiroli szabályozással kapcsolatosan: Lukas Bonell – Ivo Winkler: *Südtirole Autonomie. Südtirole Landesregierung*, Bozen, 2000, valamint Karl Rainer: *The Autonomous Province of Bozen/Bolzano – South Tyrol*. In Kinga Gál (ed.): *Minority Governance in Europe*. Budapest, 2002, OSI, 89–104., illetve a következő honlapon található anyagokat: www.provinz.bz.it.

⁸ Az Alkotmánytanács 1991. V. 9-i, 91–290. sz. döntése Korzika területi közösség státútuma tárgyában.

⁹ A korábbi elképzelésekről Bakk Miklós: *Autonómiakoncepciók Erdélyben – 1990 – 1996*. (kézirat) tanulmánya ad átfogó áttekintést.

¹⁰ A romániai magyar közélettel, politikával foglalkozók számára ezek a konfliktusok igen jól ismertek. Átfogó képet alkothat magának az olvasó, ha a *Magyar Kisebbség* folyóirat hasábjain megjelent korábbi vitákat átnézi. Átfogó és alapos – igaz, inkább a belső ellenzék szemszögéből – áttekintést kap a belső ellentétekről az olvasó Borbély Zsolt Attila – Szentimrei Krisztina: *Erdélyi magyar politikatörténet, 1989–2003*. Budapest: Reintegratio Könyvek, 2003. kötetből is. Az RMDSZ szemszögéből a belső ellentétekről az olvasó leginkább Markó Béla SZKT-kon elhangzott beszédeiből tájékozódhat.

¹¹ Az SZNT-t, az EMNT-t és az MPSZ-t nagyjából ugyanazok a személyek képviselik, viszont csak az MPSZ állít jelölteket a helyhatósági választásokra.

¹² Memorandum a román parlamenthez a romániai régiók létrehozásáról. *Provincia*, 2001. december.

¹³ Lásd Varga Attila vitaindítóját a *Magyar Kisebbség* 2002. 2. számában, valamint az arra született válaszokat, és a *Regio* 2003. 4. számában Varga Attila: A romániai alkotmánymódosítás politikai, jogelméleti és törvényhozási háttere és Bakk Miklós: A román alkotmány módosítása – a szerves fejlődés határpontján című tanulmányait.

¹⁴ Teljesen természetes folyamattal állunk szemben. Az RMDSZ politológiai értelemben párt, pontosabban etnikai párt. Lásd részletesebben Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: *Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000*. *Regio*, 2000. 4. sz. 159–60.

¹⁵ Meg kell említsük, hogy a nagy médiavisszhangot kapó és az erőszakos fellépést sugalló magyarországi kijelentéseket felelőtlennek tartjuk.

¹⁶ Képtelenségnek tekintjük azokat a kölcsönös vádakot, hogy egyrészt az RMDSZ vezetősége csupán a hatalomhoz ragaszkodik, a „belső ellenzék” pedig csak a hatalmat akarja megkaparintani. A politika logikája – amint azt Max Weberől tudjuk – a hatalom megszerzéséért, illetve annak megtartásáért folyó küzdelem. Miért lenne ez másként egy nemzeti kisebbség esetében. Ugyanakkor nem tagadjuk, hogy a kisebbségi politizálásnak létezik egy másik – elméletileg nehezebben megragadható – dimenziója is.

¹⁷ Bakk Miklós – Székely István: *Az RMDSZ és az önkormányzati választások*. *Magyar Kisebbség*, 2000. 3. sz. 110–117.

¹⁸ Furcsán is hatna, ha az RMDSZ az adók csökkentésével, a munkanélküliség leszorításával vagy az inflációellenes monetáris gazdaság-politikával kampányolna.

¹⁹ Hisz nem ez a kérdés dől el a helyi választásokon.

²⁰ Míg mindenki a legtermészetesebb dolognak tartja, hogy egy belső ellenzéki csoport kiválik egy politikai pártból, és új pártot alapít, addig ezt elfogadhatatlannak tartják egy kisebbségi/etnikai párt esetében. Tény, hogy ez az adott kisebbség politikai erejét csökkenti, viszont a folyamatot természetesnek kell tekintenünk. Politikai bölcsesség kérdése, hogy milyen egyezsége tudnak jutni a kisebbség frakciói.

²¹ Ez az állítás egyesek számára vitatható, mások számára evidencia. Formálisan az RMDSZ messze a legdemokratikusabb párt Romániában. Ugyanakkor a politikai elit egyik szegmense – és néhány értelmiségi – megkérdőjelezi a képviselő és a döntéshozatal legitimitását és demokratikus voltát.

²² A szerzők erre nem látnak túl nagy esélyt a közeljövőben, viszont a kérdés már évek óta napirenden van, és szoros összefüggésben áll az autonómia kérdésével.

²³ Molnár Gusztáv: Az erdélyi kérdés. *Magyar Kisebbség*, 1997. 4. sz.

²⁴ Ennek ellenére a romániai regionalizmusról szóló bármely tudományos értekezés kötelező módon *Az erdélyi kérdéssel* és a *Provincia* – műhely intellektuális termésével kell, hogy kezdődjön.

²⁵ A fejlesztési régiók létrehozása inkább a politikai formalizmus kategóriájába sorolható.

²⁶ A legteljesebbet egyrészt Bakk Miklós: A regionalizmus kronológiája I–II. nyújtja, amely a *Krónika* napilap 2003. január 4-i és január 11-i számaiban jelent meg, másrészt pedig Horváth Réka és Veress Emőd: Regionális politika és területfejlesztés Romániában. *Magyar Kisebbség*, 2003. 1. sz. Vitaindítója, valamint az erre született válaszok. Külön a Székelyfölddel – a területfejlesztés keretében – foglalkozik a *Magyar Kisebbség* 2003. 2–3. száma.

²⁷ A kettős állampolgárságról szóló vita is hasonló kérdések körül zajlott, amennyiben viszont a magyarországi pártok viszonyulását nézzük, úgy látni kell, hogy a státustörvényt mereven elutasító SZDSZ sokkal megengedőbb volt a kettős állampolgárság kérdésében.

²⁸ E bővebb kifejtést érdemlő kérdés elméleti és gyakorlati szinten is felveti a magyar állam szerepének kérdését a nemzetstratégia alakításában. Várható-e, hogy a határon túli magyarság kérdése kikerüljön a belpolitikai csatározásból? Megegyeznek-e majd egymással a magyarországi pártok, elitek a határon túli magyarokra vonatkozó prioritásokról? Milyen támogatást várhatnak el a határon túli magyar kisebbségek? Eltérő politikai filozófiák határozzák meg a magyarországi pártok viszonyulását a határon túli magyar kisebbségekhez, vagy a rövidebb távú politikai érdekek a meghatározók?

²⁹ Ennek következtében az RMDSZ támogatott néhány olyan javaslatot is, amellyel a demokratikusan gondolkodó közvélemény nem értett egyet.

³⁰ Memorandum a román parlamenthez a romániai régiók létrehozásáról. *Provincia*, 2001. december.

³¹ Salat Levente: Autonómiák évadja Erdélyben. *Krónika*, 2004. január 10.

³² A félreértések elkerülése végett ki kell hangsúlyoznunk, hogy saját állításuk szerint az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, valamint a Székely Nemzeti Tanács nem indul a választásokon, a Magyar Polgári Szövetség pedig igen. A félreértéseknek, a politikusok és a média szándékos vagy ignoranciából származó összemosásainak az adhat táptalajt, hogy

a Tanácsok, valamint az MPSZ vezetőségében gyakorlatilag ugyanazok a politikusok töltenek be meghatározó, esetleg vezető szerepet.

³³ Autonómia-latolgtatók. Bakk Miklós-t idézi a *Transindex* internetes portál. <http://politika.transindex.ro/?cikk=2183>

³⁴ Legutóbb, és talán a legélesebben ezt épp Markó Béla vetette fel. Markó Béla: Egy magyar–magyar egyetértés esélyeiről. Írása Magyarországon az *Élet és Irodalom* és a *Heti Válasz*, Romániában a *Krónika* és az *Erdélyi Riport* hasábjain jelent meg.

³⁵ A kérdésre Orbán Balázs írása és az arra született reflexiók világítanak rá. Orbán Balázs: Autonómiatörekvések a kettős állampolgárság tükrében. *Krónika*, 2003. október 25. Borbély Imre: A magyar állampolgárság kiterjesztése – erdélyi szemmel. *Krónika*, 2003. november 1. Egry Gábor: Nemzeti integráció – „nemzetietlen” szemmel. *Krónika*, november 15. Orbán Balázs: Autonómia és nemzeti integráció. *Krónika*, 2003. november 15.

³⁶ Lásd Varga E. Árpád: A romániai magyarság népességszökkenésének okairól – néhány demográfiai szempont a 2002. évi népszámlálás előzetes közleményének értékeléséhez. *Magyar Kisebbség*, 2002. 4. sz. 3–16. és a vitaindítójára született válaszok ugyanabban a számban (Benedek Gyula, Horváth István, Kiss Tamás, Sebők László, Szilágyi N. Sándor, Veres Valér).

³⁷ Nem arra gondolunk feltétlenül, hogy nyilvános vitában fogalmazódjon meg a stratégia (amire ebben az esetben nem is látnánk lehetőséget), hanem, hogy a mérvadó magyarországi politikusok között egyezség szülessen a Markó Béla által említett nemzeti minimumban. Tóth Judit Kántor Zoltánnak a státustörvényről szóló vitaindítójára azt válaszolta, hogy azért nem tekinthető a státustörvény nemzetpolitikának, mert ahhoz túl hangos volt. Állítását megfontolandónak tartjuk. Lásd Kántor Zoltán: A státustörvény: nemzetpolitika vagy a kisebbségvédelem új megközelítése. *Magyar Kisebbség*, 2002. 1. sz. 3–20. Tóth Judit: Sem nemzetpolitika, sem kisebbségvédelem. *Magyar Kisebbség*, 2002. 1. sz. 103–112.

³⁸ Lásd a *Magyar Kisebbségben* a Bárdi Nándor: Látszat és való. A budapesti kormányzatok támogatáspolitikája. *Magyar Kisebbség*, 2003. 4. sz. vitaindítójában felvetett kérdéseket (és az arra született válaszokat), valamint Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarok kapcsolattörténete*. Pozsony: Kalligram, 2004.

³⁹ Teljesen természetesnek tartjuk, hogy egy másfélmillió kisbbség tagjai, annak politikai elitje(i) nem gondolkoznak ugyanúgy a lényeges kérdésekben. Továbbá, nem hisszük, hogy kíváncsatos lenne az egyenmő gondolkodás, viszont, amennyiben a romániai magyar elit egyfajta konszenzust vár el a magyarországi politikai elit részéről a határon túli magyarságra vonatkozóan, úgy elvárható egyfajta konszenzus bizonyos, a nemzeti kisebbség szempontjából releváns kérdésekben.

⁴⁰ Erre vonatkozólag lásd Salat, Horváth és Bakk két RMDSZ kongresszus előtti tanulmányát, valamint Salat Levente több írását.

⁴¹ 1334. számú határozat (2003) Az autonóm régiók pozitív tapasztalatai mint a konfliktusok megoldásának lehetséges eszköze Európában. Lásd a határozat szövegét magyar nyelven In Majtényi Balázs – Vizi Balázs (szerk.): *A kisebbségi jogok nemzetközi okmányai*. Gondolat, Budapest, 2003. 184–186.

⁴² A szerzők nem szeretnék abba a hibába esni, hogy szentírásnak tekintsék az igen ellentmondásos „európai normákat,” viszont mivel egy folyamat keretében elemzik az autonómia kérdését, nem hagyhatják figyelmen kívül a külső – sokszor meghatározó – tényezőket.

⁴³ Marosvásárhely ki lenne véve a székek szerinti közigazgatási beosztás alól, saját státusáról külön jogszabály rendelkezne. A demokrácia társulások elvének megfelelően a régió határai mentén levő települések helyi népszavazás útján dönthetnének a régióba történő ki- és belépésről. A „népszavazás”-t követően a parlament szentesíthetné Székelyföld határainak módosítását.

⁴⁴ Lásd a Statútum 9. szakasz 2/c bekezdését, illetve a Régiókról szóló kerettörvény 15. cikkének 1. bekezdését.

⁴⁵ Lásd például a 46. cikk f bekezdését

⁴⁶ A Bakk által kidolgozott *Törvény Székelyföld különleges jogállású régió létrehozásáról* például 3. cikkelyének 2/b bekezdésében vagy a 11. cikkelyének 5/a bekezdésében, vagy *A Székelyföld különleges jogállású régió autonómiájának statútumának* 9. szakaszának 2/c bekezdésében az önkormányzati törvény helyett a törvény megnevezést használja.

⁴⁷ Lásd ezzel kapcsolatosan a tervezet 123. szakaszát.

⁴⁸ Lásd ezzel kapcsolatosan a tervezet 84–87. szakaszait.

⁴⁹ Az autonomisták részeredményként könyvelhetik el, hogy nemrégiben Székely Ervin képviselő kijelentette: „a választásokat követően az RMDSZ is előterjeszt egy autonómiatervezetet, amely mind a magyarság, mind a románság érdekeivel összhangban álló s az Európai Unió jogrendszerével kompatibilis lesz”. 2004. március 9. <http://erdely.ma/autonomia.php?id=4044>